

LBRIS

We know
books

CATIA MAXIM

**ÎNGERII
DIN MOSCOPOLE**

E I K O N

București, 2025

Îngerii din Moscopole
ADIERILE MORȚII

roman

CUPRINS

Îngerii din Moscopole	
Adierile morții	5
Îngerii din Moscopole	
Exilul	153
Îngerii din Moscopole	
Istorii îngemănate	255
Câteva vorbe	457
Cuvânt pentru cititor	461

Pretext

Diana vorbește puțin, dar râde cu poftă. O cunosc de la sindrofia unui prieten. Locuiește în cartierul Floreasca. Azi m-a sunat să mă roage să trec pe la ea și mi-a dat adresa completă, cu stradă și număr.

Consult harta orașului și constat c-am mai fost de câteva ori în zonă. Ajung destul de ușor. Pătrund în curte, urc câteva trepte, sun și aștept. Nici o mișcare. Mă gândesc să mai sun o dată, dar ușa se deschide. Zâmbim și ne salutăm.

Observă aparatul foto. Râde amuzată:

Nu pentru poze te-am invitat!

Pesemne am o expresie nedumerită, de vreme ce e și mai veselă. Se dă însă, politicoș, la o parte și-mi permite să intru:

Te rog!

Vestibulul, spațios, are o scară dublă spre dreapta și stânga, ce duce la mezanin, străjuită de balustrade din lemn șlefuit și lăcuit discret.

Îmi privesc, cu atenție, gazda, dar nu ghicesc ce vârstă are: am senzația că peste zece ani va arăta la fel. Urcăm. Admir casa tăcută și elegantă. Percepția mea nu e contaminată de tocitul déjà-vu, în schimb, seamănă cu visele, acele stări nedefinite, susceptibile de experiențe ce pot tulbura cotidianul. Ceva nedeslușit, pe care nu îl pricep, atenționează. Nerăbdătoare și curioasă, vreau să cunosc motivul pentru care mă aflu aici.

La mezanin îmi arată scara mai îngustă și mă îndeamnă să continui să urc.

M-aș bucura să accepți...

La capătul scării, ușa de la intrarea în pod, din același lemn cu balustrada, îmi pare hotarul spre niciunde. Săcâită de năravul de a găsi semnificații, când omul cu scaun la cap nu-și mai bate capul cu astfel de nimicuri, tânjesc după lumea, confuză sau reală, despre care îmi spun adesea că-i tot un drac.

Bine-ai venit în împărăția mea!

Mansarda e spațioasă și luminoasă, iar eu privesc, instinctiv, sus, spre tavan: ce bine că uriașul luminator permite goana printre norii pufoși! Un spațiu curat, ordonat, mobilat cu gust, dotat cu computer, telefon, televizor, aparatură video și audio. Trecutul și prezentul par să aibă o logică și, involuntar, mă gândesc la Karim Rashid, la pledoaria lui pentru mintea deschisă, neinfluențată de aspecte precum rasa, religia sau orice altă perspectivă.¹

Diana îmi îngăduie succintele impresii, exprimate prin vorbe, interjecții sau simple onomatopee, de fapt confirmă, fără ostentație, ospitalitatea autohtonă:

E colțul meu, biroul, biblioteca...

Privesc pereții, acoperiți de sus până jos cu cărți.

Și un cotlon neștiut, unde dorm.

Îmi arată o nișă în peretele vopsit cu un albastru blând, unde se află sacul de dormit. La răsărit, icoana, ferecată în aur, îl înfățișează pe Sfântul Gheorghe călare.

Ce senzație de zbor imperceptibil! Și arome nedefinite, parfum, mireasmă necunoscută, agreabilă, puternică, mai degrabă masculină, similară esențelor lemnoase, amestec condimentat exotic, greu și totuși romantic, combinație de petale de trandafir vișiniu cu esență moscat lemnoasă.

Te poftesc în... salon! Cafea sau ceai...?

Mă invită în colțul amenajat cu o măsuță și două fotolii arhaice, bine întreținute.

Mobila e de la bunicu'. Tot ce e aici aparține familiei. Ai mei n-au ignorat obiectele. De aceea, au rămas neschimbate.

Mă așez pe fotoliu, o urmăresc atent cum poartă tava cu cele necesare ceaiului. În fața salonului – plită electrică, frigider minuscul, chiuvetă, protejate de măști din lemn șlefuit și lustruit.

Mă privește întrebătoare:

¹ Karim Rashid, *Design Your Self*, Editura Publica, 2008, p. 8

Aștepți povești?

Eu tac.

Te-am chemat ca să te rog să faci tu una.

Iarăși sunt uimită.

Diana soarbe, amuzată, din ceai.

Pe bunicul dinspre tată îl chema Telemac Dan.

Era... grec?

Armân. Părinții lui s-au născut la Moscopol.

Se ridică. Scoate dintr-un dulap un dosar voluminos.

Bunicu' l-a tradus în limba română pe Sienkiewicz. La bătrânețe, când a avut timp, a scris despre Moscopol. Și-a dorit mult o carte cu semnătura lui. Un vis asemănător a avut și taică-miu. De la el am un alt dosar manuscris pe care scrie „Autobiografia unui armân corcit”. Bunica era poloneză.

Tot nu mă dumiresc ce legătură pot să am eu cu... Pe mobile pâlpâie, straniu, lumina, altcumva decât mănunchiul de rază din dreptul luminatorului, în timp ce Diana se strecoară printre amintiri străine mie și, oarecum, bizare.

Armânii... Ia manuscrisul cu tine... Citește-l pe îndelete. Eu nu...

Dac-o să ai nevoie de material, avem de unde...

Se scoală, o urmez. Îmi arată un ditamai lădoiul, doldora de albume cu fotografii, scrisori, reviste, poezii, jurnale, scrise cu o grafie mărunță și elegantă.

Ce ai tu aici...!

Rămân fetei mele.

Revenim în *salon*, să-mi termin ceaiul. Privesc manuscrisul și gust, deopotrivă cu ceaiul, bucurie, spaimă, curiozitate. Simt înțepătura aventurii, dar îmi doresc, mai mult ca oricând, să nu mă răsfăț cu exuberanță infantilă, entuziasm sau orice altă manifestare necontrolată, avertizată de zbaterea unor destine ce-și flutură aripile dincolo de paginile manuscrisului, ronțăite de vreme. Îmi e o teamăăă!

Motto 1

Până la vârsta de șaisprezece ani, în casa părintească din Bitolia n-am auzit niciodată vorbindu-se despre cetatea de baștină a familiei. Doar bunica a pomenit de două ori, pe șoptite, numele acestui oraș, uitându-se speriată în jur, să n-o audă cineva. Când am întrebat-o într-o zi ce-i cu sipetul ei atât de frumos cioplit, înfrumusețat cu aur și argint, zugrăvit în culori frumoase și, de ce-l ține mereu încuiat, mi-a șoptit: e un sipet de zestre, adus din Moscopole. Altă dată, când am întrebat-o despre icoana mare, foarte veche, frumos pictată și aurită ce avea în față o candelă la fel de veche, mi-a răspuns tot în șoaptă: e icoana sfântului Gheorghe, patronul casei noastre. Au adus-o de la Moscopole.

Telemac Dan, aprilie, 1978

Motto 2

În ținutul din masivul Gramos, cu mult timp înainte de 1788, „invidia și fanatismul se uniră pentru a distruge opera înțelepciunii. Hoardele mahomedane din Daglii și Colonia au dat cele dintâi semnalul nenorocirilor, începând să jefuiască caravanele care frecventau târgul din Voscopole. La rândul lor, beii din Muzachia, sub pretext de a ajuta pe supușii necăjiți ai Marelui Senior, puseră garnizoană în oraș și, după zece ani de devastări, jafuri și războaie, Voscopolea dispăru de pe suprafața Albaniei. Două sute de colibe locuite numai de păstori săraci sunt tot ceea ce rămâne din acest oraș pe care miseria nu va întârzia să-l îngroape sub vastele dărâmături, care dovedesc încă strălucirea lui de odinioară.”²

² Pourquoiville, *Voyage dans la Grèce*, Paris, Ed. 1, 1820, p. 392-393, amintit de Valeriu Papahagi, *Moscopole*, inserat în Proiect Avdhela, Biblioteca Culturii Aromâne

I

Moscopole, august 1788

Întins pe divan, vizavi de cuptorul stins, se chinuie să nu ia în seamă afurisita durere de cap ce-i strânge cu cleștele tâmplele, deși le masează, cum l-a învățat în copilărie bunica. Durerea nu se dă dusă. De când s-a întors de la Veneția, nopțile s-au albit de gânduri și diminețile poartă povara somnului furat, ceva ce îl apasă și îl irită. A mai trecut prin astfel de clipe! Ultima oară, când i-a murit nevasta, Lia, la două luni după ce băiețelul lor fusese răpus și el de o boală neștiută. Au trecut ani buni de atunci, dar nu-i iese din minte chipul Liei, pustiit de durere, sau uimirea puiului lor, stins la câteva luni de la naștere. Când s-a întors acasă de la cimitir, după ce și-a îngropat și nevasta, a vrut să dispară, dar s-a apropiat de fereastra aceleiași încăperi de la parter, unde ridicase, de câțiva ani, cuptorul în care se juca zi de zi cu metalele, apoi a zărit grădina cu gutui, smochini și portocali și a simțit că e prea slab. Un bărbat nu are voie să se ascundă și să fugă. Își masează, cu putere, tâmplele. E sigur că își poate păstra firea, deși are senzația că înaintează sau se strecoară printre flăcări. Aceeași stare ce-i amintește de cum se simte când amestecă argintul, cuprul și aurul după formule magice sau rostește incantații, învățate de la bătrânii meșteri, pronunțate în fața cuptorului vrăjit. Ca staroste al bijutierilor din ținutul Moscopole și Korçe, Cosma Hrisiciu trebuie să fie într-un anume fel, căci e urmărit și judecat de lucrătorii din breaslă. Deschide ochii, se scoală cu greutate de pe divan și face câțiva pași prin încăpere.

Lumina, oglindită pe mobila cu blânde rotunjimi, îi oferă credința că pământul nu rabdă, la nesfârșit, ticăloșiile. Pe biroul elegant,

meșterit dintr-o bucată din nucul tăiat din grădina părintească, zărește scrisoarea recent primită de la Anselmo Cora, bijutierul din Veneția, maestrul care l-a învățat cum să combine metalele, să nu rățăcească printre nuanțele aurului, să deseneze metalele în cele mai speciale forme, să nu se înece în marea de culori sau să se piardă în magia prețioaselor pietre. De când a primit scrisoarea, a citit-o de mai multe ori și o știe pe dinafară. Simte, din nou, nevoia s-o ia de pe birou, s-o citească cu glas tare, de parcă și-ar dori să-l audă și zidurile groase din piatră ale frumoasei sale case.

Prietene al meu,

Sper c-ai ajuns acasă bine, sănătos și le-ai găsit pe toate rostuite și, de asemenea, nepoata și rudele în aceeași frumoasă rânduială. Mărturisesc că, de data asta, mi-a fost mai mult ca niciodată teamă să nu-ți fie atacată caravana. Și aici umblă vorba că bande de tâlhari s-au aciuat pe lângă zidurile mănăstirii de la Prodrom și au împânzit pădurile de la intrarea în Moscopole.

Cu speranța că ești teafăr, îți spun cu mare grijă despre ce am aflat, zilele trecute, la o întâlnire tainică cu dogele Giovanni³. Deși nu e oficial, Ali Pasha, guvernatorul vostru de la Iannina, are acordul tacit al sultanului să vă dea o exemplară lecție despre cum îi spulberă Imperiul pe cei care nu i se supun. Nu e de neglijat nici avertismentul pentru rușii cu care turcii se tot dușmănesc. Prin urmare, acolo, la Moscopole, sunteți numai buni de trecut prin copite de cai și praf de pușcă.

Prietene, sunt tare îngrijorat de soarta ta și cu atât mai mirat de încăpățânarea de a fi refuzat propunerea de a rămâne aici, la Veneția, ca tovarăș al meu pe care să-l prețuiesc așa cum se cuvine unui fost ucenic de care sunt tare mândru. Zic să te gândești mai adânc și, după ce îți vei aranja treburile, să vii aici și, diminețile, să bem cafea, așa cum numai eu știu să prepar în atelierul din San Marco.

³ Alvise Giovanni Mocenigo (1763-1779).

Până o să te văd din nou, rămân îngrijorat și sincer mâhnit de cele auzite... Tu știi că noi, venețienii, vă prețuim și vă respectăm. Te aștept cu toată inima și prietenia mea.

*Nelipsite urări de sănătate,
Anselmo Cora, bijutier,
San Marco, Veneția*

Să nu uit! Epistolei acesteia îi urmează un curier special ce-o să aducă pentru Domnica, nepoata ta, lanțul promis ca dar de nuntă. I-am împletit eu însumi ochiurile și are un homar cataramă cu gheară.

Cu scrisoarea în mână și mintea hai-hui, e luat prin surprindere de Suru, care năvălește lătrând și-și mișcă atât de iute coada, încât pe Cosma îl pufnește râsul.

— Surule, tu ești mai ceva ca turcu'!

Câinele privește la stăpânul lui și, când se ridică în două labe, aproape să-l dărâme.

— Ușurel, mă, băiatule, că nu mă simt așa în putere ca tine!

Se apleacă să-l mângâie.

Suru, un ciobănesc german negru, cu pete maronii în dreptul ochilor și pe labe, simte mângâierea și se trânteste pe spate, cu labele în sus, scoțând niște sunete caraghioase.

— Parc-ai fi o pisică. Ce te mai pisicești!

— Că bine spui, unchiule. Zi însă mai încet, că odată ce-l vezi cum o ia la sănătoasa, după sărmana noastră pisică, numai bună să se lipsească de frumusețea ei de blană după toate trântele la care-o supune Suru.

Domnica a intrat pe nesimțite. Înaltă, suplă, cu părul arămiu, cârlionțat, adunat în două cozi groase, rebele, chip gingaș, împodobit cu buze senzuale și o privire verde ce arde sub sprâncenele intens conturate, se poate fâli cu frumusețea ei de munteancă.

Cosma o privește cu drag și odaia se luminează a doua oară, mobilele tresar și zâmbesc, fără grijă, dimineții limpezite de gânduri sau spaime, iar el uită, pentru câteva clipe, de necazuri și se bucură, ca în oricare altă dimineață, asemeni celorlalte ce le-au tot răsfățat casa alintată de soarele proaspăt, iar muntele respiră, nestingherit, parfumul tulburător de pădure.

Domnica îl privește îngrijorată: e singura ei rudă de când a rămas orfană. O doare expresia asta preocupată, accentuată de cutele adânci de pe frunte, iar chipul lui, însuflețit de albastrul arzător din privire, îi amintește de icoana sfântului Gheorghe. Știe că unchiul nu doarme pe cât ar trebui. Și-ar dori să-i spună, fără teamă, că vrea și ea să ajute, dacă e nevoie, dar nu îndrăznește, pentru că e sigură că el ar face ca de obicei: ar zâmbi, ar mângâia-o pe cap și-ar adăuga, cu veselie: *Ce să faci un copil?*

Așa că fetei nu-i rămâne decât să se resemneze întrebându-l:

— Ce vrei să mănânci?

— Nimic! Spune-i lui Mitru să-mi pregătească o cafea și să-mi umple un pahar cu apă rece.

Ea îl privește tristă. Nu mai spune nimic. Știe că nu-i place să fie cicalit. Se îndepărtează. Buzele ei frumoase strivesc însă niște vorbe de afurisenie la adresa unor tâlhari.

Cosma îi urmărește reacția și-și dorește, din tot sufletul, să îi ascundă adevărul, să o poată apăra mai bine:

— Nu-ți pierde încrederea. Ai răbdare! Brusc, își amintește:

— Ai isprăvit covorul?

Chipul ei se îmbujorează. E sigură că, dacă i-ar arăta covorul, ar fi tare mândru. De două luni, de când tot țese, nu a permis însă nimănui să se apropie și, în cămăruța de sub scară, nimeni nu intră. Spaimea că vreo servitoare mai băgărează s-ar putea apropia de război, să privească modelul desenat cu lână de cea mai bună calitate, o face, de câte ori părăsește încăperea, să închidă ușa cu cheia, pe care o poartă mereu la ea, ascunsă în buzunarul de la șorț. Se grăbește totuși să-i răspundă:

— E aproape gata! Azi-mâine...

Mai rămâne o clipă pe gânduri, cu mâna pe clanță și, înainte de a ieși, întreabă:

— Consiliul de la Prodrum se ține azi?

Speriată de propria curiozitate și îndrăzneală, nu așteaptă răspunsul și închide rapid ușa în urma ei.

Singur, Cosma deschide fereastra dinspre grădina din fața casei. Amintirile zilelor când, proaspăt căsătoriti, el și Lia plănuiau viitoarea lor casă aduc un zâmbet pe chipul ostenit, încremenit în durere. Respiră aerul proaspăt și calduț de sfârșit de august, găzduit în umbra și răcoarea stufoaselor păduri. Chiar dacă e preocupat de prezentul nesigur, nu are cum să nu fie mândru, când face ochii roată prin gospodărie, de frumusețea casei placate cu marmură, cu două etaje bine adăpostite de zidurile groase din piatră de munte, precum o cetate.

Ținutul a tot crescut și s-a dezvoltat. Dacă cineva l-ar pune să aleagă între Constantinopol și Moscopole, l-ar alege fără șovăire pe cel din urmă. Douăsprezece cartiere, botezate cu nume de biserici, hărăzite lor, au case frumos alinate, cu verandă, acoperiș de țiglă, apă și canalizare. Drumuri bine rostuite, biserici împodobite de meșteri zugravi cu picturi și icoane cu sfinții cei dragi, catapetesme poleite cu aur, tipografie, biblioteci, Universitate și Academie reprezintă o parte dintre bijuteriile ce strălucesc în Moscopole. Pe vremea când celnicul, numit de gramosteni *chihăia*, era conducător, judecător și vindecător, Paciurea⁴ a dat strașnică poruncă și bani mulți pentru construirea apeductului din ceramică prin care să treacă laptele, proaspăt muls de la oi, spre locul din oraș unde se prelucrează. Și ce oraș! Podoabe din aur, stofe scumpe, mobilier de preț, flori din Olanda, răspândite peste tot. Tare mândri mai sunt moscopolenii de ținutul lor! Ce folos totuși dacă invidia austriecilor, a prinților venețieni, a vecinilor

⁴ Irina Nicolau, *Haide, Bre! Incursiune subiectivă în istoria aromânilor*, Editura Ars Docendi, 2000.

albanezi arată cealaltă față a monedei? Se vede treaba că stăpânirii otomane nu-i mai ajung peșcheșurile și, colac peste pupăză, mama sultanului, protectoarea lor, Sultana Validé, pare să-și fi întors cu totul fața de la ei.

Ușa se deschide. Mitru, un uriaș cu privire albastră, poartă cu eleganță tava de argint pe care tronează un ibric, o ceașcă din ceramică lucioasă, un pahar din cristal, aburit de apa abia scoasă din fântâna din spatele casei, o farfurie cu două bucăți de plăcintă rumenite, proaspăt scoase de la cuptor. O privire îi e de-ajuns să priceapă starea stăpânului nedormit. Inima îi stă pe buze. Măcar de l-ar putea încuraja! Ar dori să-l mângâie cumva, știe însă că asemenea gest l-ar înfuria, așa că parcurge resemnat încăperea, pune, în tăcere, tava pe birou, cu gesturile sigure, precise, dobândite în peste douăzeci de ani de când slujește aici, apoi se îndreaptă spre ușă, fiind sigur că, dacă are să-i mai poruncească ceva, meșterul Hrisiciu o face negreșit.

— Căi și trăsura cea mică...

Mitru se oprește din mers, îl privește scrutător, pentru că vrea să-l citească limpede, dincolo de cutele adânci desenate pe frunte.

Cosma îi ghicește parcă dorința și se închide mai mult în temnița chipului său.

— I-am înhămat pe Boboc, Fulger și Mugur. Trebuie să apară meșteru' Firu, comandantul Pavel din Opar, Costa Cegani și Alecu.

— Că bine zici! Îmi beau imediat cafeaua. Ce-a pus aici Domnica?

— Plăcintă. Abia scoasă de la cuptor. Cu brânză sărată, puțin iute, cum îți place.

Cosma zâmbește. Se vede treaba că Domnica s-a folosit de viclesug muieresc și, fără vorbe, deși el i-a spus că nu vrea să mănânce, l-a adus unde a vrut ea. Oftează, înduioșat:

— Pregătește-mi baia și costumul cel nou: cămașa albă, fustanela, cândușa, sarica cu șiret roșu, căciula neagră din piele de miel, custura, batista albă brodată de Lia, brâul și cărlibana.

— Îs pregătite. Mai ai trebuință de altceva?

— Nu cred.

— Atunci, mă duc. De câteva zile stau toți cu ochii la soare și așteaptă să le spun ce are fiecare de făcut. Până una-alta, baricadăm ferestrele și întărim gardul.

Puțin mai încolo de casa lui Cosma Hrisiciu, învecinată cu piața cea mare, dincolo de biserica Sta-Măria, drumurile se ramifică precum un evantai, în toate direcțiile. O singură cale duce spre mănăstirea ce se înalță din piatră de munte, direct în inima pădurii, la câțiva pași de poarta principală ce străjuiește intrarea în oraș.

Din zărilor adânci plutește înspre Gramos toamna, cu gustul ei de miere coaptă, închipuire diafană ce lesne poate păcăli sau răni. Păduri stufoase de platani și stejari, înfiorate de adieri și liturghii prearostite de cuvioșii de la Prodromița, fâlfâie numeroase și nevăzute aripi purtătoare de zvonuri, de-a lungul drumului vechilor caravane, străbătut de câțiva zeci de galopi năvălași, cât ține distanța de la mănăstire până la oraș.

Liniștea susură de pe culmi, de unde se avântă spaima ca un sigiliu îmbibat cu parfum de mir ce pecetluiește acoperișuri de țiglă roșie, case împrejmuite de ziduri trainice din piatră— micuțe cetăți,— apoi își măsoară pașii cu tristețea solemnă ce înveșmântează cuvinte rostite cu privirea în pământ și o altă spaimă, mai mare, pitită în suflet.

Baia strașnic de bună, cafeaua tare și parfumată de câțiva stropi de rom, amestec ce ar scula și morții din mormânt, nu îl ajută să scape de durerea de cap și de buimăceală. O spaimă nemaitrăită îl înșfacă, dar continuă să-și maseze tâmpilele cu aceeași disperare, în speranța că scapă el de durere. În fotoliu, în fața cuptorului stins, cu Suru moțâind, mulțumit, la picioarele lui, meșterul Hrisiciu e sfâșiat de întrebări și nu știe cum să găsească oaza unde să-și odihnească sufletul înainte de a porni, din nou, prin deșertul regretelor și remușcărilor. Când a început nebunia și cum de-a fost cu puțință? În timpul lui Murad, armânii, scutiți de taxe, își făceau negoțul, netulburați,